

KIZILELMA'NIN TÜRKLÜK İÇİN ANLAMI VE CENGİZ AYTMATOV'UN KIZIL ELMA HİKÂYESİ

Yrd.Doç.Dr.Banuçiçek KIRZIOĞLU*

BÖLÜM I

İlgili hikâyeyi incelemeden önce, kavram alanı yoğun olan Kızıl elma ifadesinin sözlük anlamını tespit edip sonra da siyasi, tarihi ve edebî bir gösterge olarak irdeleyelim.

Türkçe Sözlük, ilgili kavrama, “Eskiden Roma ve Moskova kentlerini anırtan bu deyim sonraları” Türkçülük ülküsü” anlamında kullanılmıştır.” şeklinde açıklık getirirken; Meydan Larousse’ta¹, “Nerde olduğu ya da olacağı belirtilmeyerek, yeryüzündeki bütün Türklerin birleşip kuracakları ideal ülke veya bütün Türklerin biraraya toplanması ülküsü” şeklindeki tanımdan sonra, buraya kısaltarak aldığımız aşağıdaki bilgiyi buluruz:

“Kızıl elma, cihan hakimiyeti ülküsüne bağlı olarak halk kitlelerine ve askerlere, adı ve efsanesiyle yayıldı. Osmanlılarla birlikte ortaya çıktı. Ayasofya’nın önünde dikili bir sütun üzerinde at üstünde bulunan Justinianus heykelinin elinde kızıl bir küre, veya altından büyük bir elma vardı. İmparatorun dünyayı elinde tuttuğunu gösteren bu küre, cihan hakimiyeti tilsiminin yazılarını taşıdı. XIV.yy. da heykelin ve kürenin(kızıl elma) düşmesi, birçok ülkelerin Türkler tarafından fethine ve imparatorluğun çöküşüne bir işaret sayıldı. Gerçekten dünya hakimiyetini temsil eden bu heykelin Anadolu’yu gösterdiği; imparator Justinianus’un” Beni yıkacak kimse buradan gelecektir” dediği hakkında bir söylenti vardır. Evliya Çelebi, Hz. Muhammed’in doğumunda Ayasofya’nın kubbesiyle birlikte kızıl elmanın da düştüğünü yazar.

Bizans’ın devamı için uğurlu bir tilsim sayılan bu küre, Türklerin kızıl elması olarak İstanbul’u ele geçirme ülküsünü doğurdu. Kızıl elma efsanesi yeniçeriler arasında da çok yaygındı: “Testiye kurşun atarız; keçeğe kılıç çalar; kızıl elmaya dek gideriz” sözü, onların bu ülküsünü gösterir.”

Öte yandan,“Türklerin fetih ülküsü “ olarak sembolize edilmiş olan Kızıl elma ‘nın siyasi, tarihi ve edebî açıdan aksettirdiği anlamları tespit için de önceden yaptığımız bir araştırma² yı kısaltarak buraya almayı uygun gördük:

“Doğu- Anadolu ile Azerbaycanlı Türkler arasındaki yaygın inanışlara göre: Dağıstan kuzeyindeki eski Hazar Türkleri başkentinde Miladi 920 yılında İbn-Fadlan’ın da gördüğü anlatıldığı kağanın ipek otağının tepesindeki” Altın Top’un bulunduğu yer, Kafkasların güneyinde ve Önyasyadaki Türkler’in fetih ülküsü olarak” Kızıl -elma”(Altın -Elma/Top)adıyla sembolleştirilmiştir.XVIII.yy.’da yazılan”Dağıstan Akvami” hakkındaki risalede de, Şamkhallar’ın gerçekten Kumuk

* Atatürk Üniv. KK. Eğt. Fak. Türk Dili ve Ed. Eğitimi Böl. Öğr. Üye.

¹ Cilt 7,s.287.

² Kırzioğlu, Banuçiçek:Kars İli ve Çevresindekilere Göre Kızıl elma,Türk Folklor Araştırmaları Derg. ,Selçuklu-Kars Özel Sayısı, Ağustos1964, İst. s.3501-3502. Daha geniş bilgi için bkz. “KIZILALMA ÜZERİNE”, M. Fahretin Çelik, Çınaraltı Derg. 1942,Ocak-Mart Sayıları.

ile Avar hakimi olarak Dağıstan' a hükmedebilmeleri için, tahta çıkmadan önce, Şinid adlı köydeki" Kızıl -Alma" denilen kutlu Altın-Top'un törenini yapma mecburiyetinin bildirilmesi de , burada köklü ve kutlu bir Kızıl-alma geleneğinin yaşadığını bildirmekte.

Okus kavmi hükümdarı Kasan Han'ın Dağıstan Tatarları ile Hz. Muhammet çağında savaştığını bildiren Şirvan- Oğuznamesi " rivayeti, Kızıl- elma duygu ve geleneğinin ilk gelişme yerini bize göstermektedir. Oğuzların " Fetih ülküsü sembolü" olarak yaşayan" düşmanın başkentini alma" ülküsünün Anadolu Selçukluları, İznik'i merkez edindikleri yıllarda(1082-1097) Kadıköyü kıyılarından Ayasofya' nın tepesinden görünen Altın -haç'ın dibindeki Altın -top'u ele geçirme biçiminde yaşadığı anlaşılmaktadır. "Ayasofya Kızıl -alması'nı ele geçiren Osmanlılar, bu sefer Macar başkentindeki" Budin Kızılması' nı ülkü edindiler ve 1529'da bunu da ele geçirdiler. Bundan sonra Osmanlı kaynaklarında" Rim -Papa da denilen" Dib-i Firengistan'daki Roma'nın Sen-Piyer Kilisesi' ndeki Altın-Top'ta sembolleşen "Roma -Kızılması' na da göz koydular.

Kızılalma sembolünün Türkler için tarihî ve siyasî anlamı yanında bir de edebîyattaki konumuna kısaca değinilecek olunursa: Aşık Kurbanî (1692-1800) bir k o c a k l a m a s ı n d a ş ö y l e d i y o r :

"Paşamız sağ olsun, düşman yoğ olsun

Gine artı şöret şanlar bizimdir.

Askerimiz vardı Sağ- Gürcistan'a

Ezelki ölkeler, eller bizimdir.

Serasker yönelmiş yolda gelmede

Muradı: Şirvan'ı, Şah'ı almada.

Eski nişanımız Kızılalma'da

O aşılmaz dağlar, beller bizimdir.

Aşkarlı Nadir Şah'ın Dağıstan seferine çıkışına Aşık Safî' nin koştuğu destan, aşağıdaki mısralarla başlar:

"Şah niyet eyledi Kızılalma'ya

Yanısıra niçe hanlar yerisin.

Çeksin düşmanlara eğri-kılıcı

Su yerine kızıl kanlar yerisin."

Yusuferili Ali Huzuri Coşkun da bir gazelinde Türklerin Kızılalma ülküsünü şu beyitle anlatır:

"Türk ordusu fethetmeye küyun hedef etmiş.

Ey kâ'be-i maksûd Kızılalma nesin sen"

Ayrıca, Ziya Gökalp'in Oğuz Türklerine ait milli destan parçalarından faydalanarak yazdığı, içinde Turan şiirinin de bulunduğu birçok manzumesinin Kızıl-Elma(1914) adlı bir kitapta topladığını kitabın ilk şiirinin de Kızılalma manzumesi olduğunu hatırlatalım. Burada Ziya Gökalp, Kızılalma'nın ,

"Zemini mefkure,semâsı hayâl...

Bir gün gerçek, fakat şimdilik masal..."

mısralarıyla anlamını sezdirirken, hikâyede , Kızılalma , Ay Hanım'ın

" İsviçrede bir Türk köyü, bir şehir

Yapalım ; oradan yeni bir nehir,

Bir irfan ırmağı aksın Turana"

sözlerinde somut bir görünüme kavuşur. Gerçekte Ziya Gökalp için de Kızıl elma, Türklüğün mefkuresi anlamında kullanılmıştır. .

Ömer Seyfettin'in, altında "Koca Sekmanbaşı" adı bulunan "...*Hemen göstürsünler, kalkılıç olur, düşmanı harap ederiz ve kralın tahtını başına geçürüb Kızıl elma'ya dek gideriz*" cümlesiyle başlayan "Kızıl elma" Neresi adlı hikâyesinde de aynı sembolün kullanıldığı dikkat çeker. İlgili hikâyede, sefer kararının alınması üzerine ordunun "Kızıl elma'ya!" naralarında anlamı yakalanmaya çalışılan Kızıl elma "Devrin Süleymanı tarafından ne olduğu sanki bilinen fakat söylenilemeyen , tabiatın, ilmin irfanın ötesinde ancak sezilebilen bir hakikat" şeklinde tespit edilirken, genç bir postacı ile Padişah arasında geçen konuşma sembolün anlamını açar durumdadır.

"-Kızıl elma neresi?"

- Atınızın gittiği yer... padişahım!

-Orası neresi?"

- Neresi olduğunu ancak padişahım bilir..."

Evet orası ne Hint , ne Sinti , ne Çin , ne Maçin, Ne Viyana ne de Roma'ydı..... "Kızıl elma" benim gitmek istediğim yer, işte... Hakkın breni göndereceği yer." ³

BÖLÜM II

Cengiz Aytmatov'da Kızıl Elma* siyasi, tarihî anlamlarından farklı bir bağlamda kullanılmıştır. Adlandırma öykünün muhtevası ile denkleştir. Bu sembolün o'nda ifade ettiği anlam az da olsa Adem ile Hava kıssasındaki paylaşılan masal yemişi'nin anlam ve mahiyetini çağırıştır.

Hikâye, Türk-Kırgız kültüründe masel bir obje olan, bağın songürtüğü Kızıl elma'nın sembolik değeri üzerine kurgulanmış görünmekte. Sembole; elma bağının bozumundan sonra, bağın gözden kaçmış görülmemiş , alabildiğince olgunlaşmış, kızarmış, "parlak ince kabuğu güneşi iyice emmiş sulu et(li)" baş döndürücü kokusuyla, en son biricik, tek elmasının şans eseri bulunup koparılması ve bu elmanın sevilen biri ile paylaşılması, mutluluğun paylaşılması, anlamı yüklenmiştir. Kırgız kültürünün kızıl elmaya yüklediği diğer bir anlam da böyle bir elmanın bulunuşunun "uğur" diye yorumlanmasıdır. Bu durumda Kızıl elma ile Aytmatov mutluluğa telmih etmektedir. Nitekim hikâye'nin akışı içerisinde baba İsabiekov'un, kızı Anara tarafından böyle bir elmanın bulunması üzerine,

"-Biliyor musun Anara, bu bir mutluluk habercisi, mutluluk simgesidir.....Bu elmayı yiyecek insan çok mutlu olacak demektir." (16) şeklindeki değerlendirişi, bu yorumu doğrulamaktadır.

İki vak'anın iç içe girdiği hikâyede, ilgili motif kendisine yüklenen anlamlarıyla birlikte iki defa görünür. Biri geçmişte diğeri halde oluşan iki durumun çakıştığı nokta , biri dünün, diğeri bugünün sonbaharında olmak üzere aynı mekânda, benzer durumlarda birer Kızıl elma'nın bulunuşudur. Seçilen mevsim Kızıl elma(kış elması)'nın bulunuşuna ortam hazırlarken; öykü kategorilerinden en önemlisini de hikâyede laid (lây) motif diye kullanılan bu objeye ilişkin boyut teşkil eder. Ve bu

³ Ömer Seyfettin, Topuz, (Kahramanlar) Kızıl elma Neresi? Erdem Yay. İst.1994.s.89-97.

* Burada "Kızıl elma" hikayedeki yazımına uygun olarak yazılmıştır.

nesneye ilişkin eylemin işlevsel bir yanı vardır. İki anlatıda da bize Türk- Kırgız kültürü hakkında bilgi veren ilgili nesne ile şans eseri karşılaşılır. Zaten Cengiz Aytmatov hikâyesini bu nesne çevresinde şekillendirmiş; âdeta nesneyi hikâyesinde bir figür gibi kullanmıştır. O'nun metinde var oluş sebebi, objelerin işlevselliğini yansıtmakta. Elmanın mitsel yanını düşünecek olursak, çağdaş kadınla, erkeğin Adem ile Havva bazında algılandıkları yargısına ulaşabiliriz. Zaten Kızılelma da sevgi üzerine kurulmuş bir hikâyedir. İnsanların sevdiklerini elde etmeğe çalışacakları gibi; kendilerini sevenleri de sevmeye çalışmalarının gerekliliği söz konusu.

Geçmişte öğrencisi olduğu Tarım Enstitüsü'nde halihazırda öğretmen olan İsabiekov, görünürde tezini vermek için; gerçekte ise ayrılmak kararı ile Moskova'da bulunan eşi Sabira'ya kızları Anara'nın kimin yanında kalacağına dair seçimini bildirmek üzere bir mektup yazmayı tasarlarırken, kendisini, çşini ve evliliklerini sorgulayan birtakım sorular sorar ve sonuçta evliliklerinin dengede olmayış sebebini, "mizaç uyumsuzluğu"na bağlarırken, kızı Anara'nın odasına girer. Anara uyukudadır. Baba o anda gündüz olanları düşünür. Böylece yakın bir geriye dönüşle gündüz yaşananlar anlatıma katılır. Baba İsabiekov, kızına annesiyle ayrılmak üzere olduklarını, kimin yanında kalacağına dair kararını kendisine bildirmesi için onu arabasıyla şehir dışına, kıra, götürür. Yolculuk sırasında Roberto'nun yorumladığı Ave Maria Melodisi* 'nin arabanın radyosunda çalınışı ve kız'ın da şarkıcıya eşlik edişi, babanın konuyu kızına açmasına engel olduğundan, konuşma ertelenir. Bir elma bahçesine gelinir. Kız heyecanla bahçeye dalar ve biraz sonra elinde bir Kızılelma ile geri döner. Baba'nın ısrarlarına rağmen kız elmayı yemez. Bu anda baba İsabiekov, uzak geçmişte yaşadığı bir olayı hale taşır:

"Savaş yılları"nda İsabiekov Ayıl köyünden şehre gelmiş bir Tarım Enstitüsü öğrencisidir. Bir kolhoz dönüşü, arkadaşlarıyla elma bağına yayılıp, birkaç elma bulmaya çalışırlar; bulur ve paylaşırlar. Fakat İsabiekov bahçenin derinliklerine dalar ve bir Kızılelma bulur ve o'nu arkadaşlarıyla değil de, platonik bir aşkla bağlandığı, adını bile bilmediği kız'a vermeyi tasarlayarak, astarını söktüğü ceketinin eteğine atar. Yine de arkadaşlarına elmanın varlığından söz etmekten de uzak kalmaz. Öğrenci yurduna döndüklerinde onu sevgiliye vermek için vakit geç olduğundan yatakhane'deki çekmesinin gözüne kor. Gece rüyasında elmayı arkadaşı Sırık Aziz'in çaldığını görür, heyecanla uyanır; çekmeye koşar ama, elma çekmemedir. Ertesi gün dersanede Sırık Aziz'in derste olmadığını farkeder. İzin alıp dersten çıkar, çekmeye bakar, elmanın yine yerinde olduğunu görür, arkadaşının günahını aldığı için üzülür. O günün akşamı, dizinde kağıda sarılı elma'sıyla sevgilinin her zaman olduğu gibi Belediye Kütüphanesi'ne gelişini bekler, fakat o gelmez. Ertesi gün yine akşam saatlerinde kütüphaneye gider. Bu kez de sevdiği kız geçikir ama, yine de gelir. Uzun süre kitaplarla, notlarla meşgul olur ve çıkar. İsabiekov, hayalinde diyaloglar oluşturup, Kızılelma'yı sunuş şeklini tasarladığı için rahatlıkla kalkar ve kızın arkasından gider; seslenerek o'na Kızılelma'sını sunmak ister; fakat kaba bir şekilde reddedilir; öfke ve hüzne kapılan delikanlı elmasını karanlığa fırlatır; sevgili'nin dişlemesi tahayyül edilen elma, duvara çarparken sert bir ses çıkarır.

Mutluluğu paylaşma, hatta bir çeşit evlilik teklifi anlamlarını yüklenmiş olan bu Kızılelma ve vak'ası delikanlının ruhunda derin izler bırakır; daha sonraları başka

* Schubert (Franz)'ın-Avusturyalı besteci 1797-1828 bağımsız eserleri içinde yer alan "duâ" mahiyetinde bir çacık şarkısı (melodisi)

kızlarla böyle bir elma'yı paylaşmak istemediği gibi, paylaşmak isteyen de çıkmamıştır ama, yıllarca kendisine bir Kızılelma sunmak, onu kendisiyle paylaşmak isteyen bir kadınla, eşi Sabira ile, birlikte tek taraflı sevgisiz bir beraberliği sürdürmüştür. Sabira ile İsabiekov'un durumu, geçmişteki durum ile benzerdir. Bu kez reddedilen Sabira'dır. Bu noktada evliliklerindeki gölgenin sebebinin de mizaç uyuşmazlığından ya da sınıf farklılığından kaynaklanmadığı, İsabiekov'ün öğrencilik yıllarında sevgisinin reddedilişinden kaynaklanan bir mizaç değişmesi yüzünden olduğu sonucuna ulaşılabilir. Hikâyede İsabiekov'un gençlik aşkı Aytmatov'un romantizmine has bir üslupla ele alınmıştır. İsabiekov, kızının şans eseri bulduğu Kızılelma'yı annesiyle paylaşmak isteyişinden sonra ilk aşkımdan hale taşıdığı melâlden kurtulmuş; evliliğinin bozulan dengesini yeniden kurmaya karar vermiştir. Böylece ayrılmak üzere olduğu eşinde gerçek sevgiyi bulacağını anlamış, geçmişin hüznünü halde yaşamanın anlamsızlığını fark etmiştir. Elde edemediği bir sevgi için çektiği ızdırabı ve yaptığı fedakarlığı, elde ettiği fakat koruması için yeterli fedakarlığı yapmadığı eşini hatırlamış ve kızıyla birlikte eşinin yanına gitmeye karar vermiştir.

İsabiekov'un eşine mektup yazmak isteyişi sırasında kendi kendine sorduğu sorular, Anara'nın yatağı başında iken kızına dair düşünceleri ve annesiyle ayrılmak üzere olduğunu söylemenin çocuk ruhunda yapacağı tahribatı dikkate almasıyla bu nokta birlikte değerlendirilince, hikâye psikolojik bir boyut kazanır. Öte yandan "Savaş yılları" ifadesi ile kolhosa dair ibareler hikâyeye sosyal bir çizgi de ekler.

Kızıl Elma hikâyesinde hikâyeyi oluşturan kategoriler düzensiz bir şekilde birbirine bağlanırken; süreklilik ya da akış kesintiye uğramaz. Hüznü, tedirgin bir hava içinde başlayan hikâye küçük kız tarafından bulunan elma ile mutlu bir sona doğru kurgulanmaya başlar.

Kızıl Elma hikâyesi, birbirinden üç yıldızla ayrılan VII bölümden teşekkül etmiştir:

1. Durumun dikkatlere sunulduğu bu bölümde, Moskova'da tezini vermek için bulunan eş Sabira'ya mektup yazmayı tasarlayan İsabiekov'un sorularla dolu zihininin sergilenişi ve sorularda evliliklerinin sorgulanıp irdelenişi söz konusudur. İlgili sorular Sabira'nın Moskova'da bulunuşunun asıl sebebinin eşler arasındaki bir kırgınlıktan kaynaklandığına işaret eder.

II.1."Karısı yolda yürürken, gelip geçenlerin dikkati onun üzerine çevrilince, İsabiekov bundan memnun oluyordu. Albenili, güzel, çok zeki buluyordu karısını."(8)ibarelerindeki eşe yönelik dikkatler ve Anara'nın kimin yanında kalacağını bildiren karar mektubunu yazmaktaki ikircikli tavır;

2. Pencereden dışarı bakış, İsabiekov'un kendi ruh haline uygun görüntüleri dış dünyada yakalayış ve bu görüntülerin :

"Komşu evlerden bir genç kız ve bir delikanlı, birkaç kez yaklaşımlar avlunun girişine. Sonra gine güttüler, yine geldiler. Çocuk bahçesindeki çocuklar gibi birbirlerinin elini hiç bırakıyorlardı. İsabiekov onlara hiç imrenmedi. Ama yinede o davranışların güzel bir yanı, heyecanlı bir yanı olduğunu kabil ediyor, ve bu da onu üzüyordu. Çünkü çok iyi biliyordu o davranışları ve o çağı." (9-10)

cümleleriyle anlam bulan, ruhunda uyandırdığı çağrışımlar.

3. Anara'nın odasında babanın uyuyan kızını seyretmesi ve bu seyrediş sırasında yakın bir geriye dönüşle gündüz olanları düşünmesi ve,

"Böyle rahat uyuman büyük bir şans yavrum, ileride, büyüdüğün zaman, uykusuz geçireceğin günlerde olacak... O uykusuz geceler herkesin başına gelir, kimse

kurtulamaz, Ama daha vakit var o günlere. Şimdi uyu, rahat uyu yavrum, güzel rüyâlar gör.”(10)dikkatleriyle hayata dair düşünceler üretmesi;

4. Anara ile yapılan kır gezisi ve,

”Kızına, annesinin Moskova’da sadece tezini vermek için bulunmadığını, artık ayrı yaşamalarının daha iyi olacağına karar verdiklerini, kimin yanında kalacağına Anara’nın karar vereceğini söyleyecekti. İsbiekov çocuk için bu konuşmanın pek acı, pek korkunç olduğunu düşünerek, konuyu evde değil, kır gezisinde açmayı uygun bulmuştu.”(10-11) tespitinde de görüldüğü üzere gezinin mana ve mahiyetinin ifadesi;

5. Kırdan elma bahçesine doğru araba ile yapılan yolculuk ve babanın kızını gözlemlemesi ve, *”Büyükler çok defa çocukların her şeyi sezdiklerini, hissettiklerini unuturlar.”*(11-12) cümlesiyle çocuk psikolojisine dair dikkatlerin tespiti;

6. Arabanın radyosundan çevreye yayılan Ave Mariya Melodisi ve bu melodiye dair baba-kızın konuşmaları, gezinin asıl sebebinin unutulması;

7. Yolculuğun bir elma bahçesinde bitişi, kızın bahçeye dalışı;

8. Çocuk tarafından bir kızıl elmanın bulunuşu;

9. İsbiekov’un başka bir Kızıtlema’yı hatırlayışı;

III. Bir Aşk Hikâyesi

1. İsbiekov’un öğrencilik yıllarında bulduğu bir Kızıtlema’yı adını bile bilmediği kıza vermeyi tasarlaması;

2. Romans türünde bir aşk hikâyesinin anlatıma girişi;

3. Elma’nın kıza verilme macerası;

4. İsbiekov tarafından kızla kendisi arasında muhayyel bir diyalogun tasarlanması;

IV.1. İlan-ı aşk ve evlilik teklifinin elmaya yüklenerek düşünmesi;

2. Kızıtlema’nın Sırtk Aziz tarafından çalındığını ifade eden rüyânın görülmesi;

3. Sabah derste İsbiekov’un yine benzer bir durumu yaşamaması;

V. 1.Elmanın kıza sunuluşu;

2. Elmanın reddedilişi;

VI. Aradan geçen uzun yıllar ve zamanda belirsizlik;

1. Elma bekleyen kadının Sabira olduğunun tespiti;

2. Hatıralardan uzaklaşma, hale dönüşü;

3. Baba-kız diyalogu ve kız’ın elmayı annesine vereceğini söylemesi;

VII. Son bölüm: Baba-kız’ın ortaklaşa yazdıkları, karar ve haberi içeren, *”Sabira biz geliyoruz. Anne bizi karşılamaya gel, sana bir kızıl elma getiriyoruz.”*(28) telgraf’ı.

Tertipten izlenebildiği üzere metin, iç içe girmiş iki hikâyeden meydana gelmiştir. Her hikâye kendi arasında bir bütünlük arzederken, ikisinin birleşimi de bütün bir Kızıtlema hikâyesini şekillendirmiştir. Asıl hikâyeye dört bölümden oluşurken; üç bölüm ihtiva eden hatıra, asıl hikâyeye boyut kazandırmıştır. Olay ve akış bakımından bir birikimi , yoğunlaşmayı ve düğümü ifade eden ilk hikâyeye kıyasla II. hikâyeye bir çözülüş, hatta bir rahatlama ve gerçek bir bitişdir. Bu bitiş evlilikte bir denge kurmayı arzu eden, sevgiye açık, mutluluğu paylaşmaya müsait olan bir kişinin sonunda olumlu bir karar verişine de uygun düşer.

Metni A ve B diye iki bölüme ayırarak olursak: A’da: İsbiekov’un öğrencilik yıllarında bir kıza sunduğu Kızıtlema’nın reddedilişi; B’de: İsbiekov’un reddediliş olayından yıllar sonra böyle bir elmayı kendisiyle paylaşmak isteyen bir kadınla evli olduğu halde bu kez de kendisinin paylaşmayı kabul etmeyişi sebebiyle evliliklerinin gölgelenişi ve ayrılmak üzere oluşları sırasında kızları Anara’nın böyle bir elma bulup

anne ile paylaşmak isteği ve paylaşmaya geç olsa bile babanın katılmaya karar veriş; böylece gölgelenen evlilik ilişkisinin karşılıklı bir sevgi ilişkisine dönüşmesi. Sonuçta metnin bütünü, A(Bir Aşk Hikâyesi) + B(Evlilik) sentezidir.

Hikâye, bireyi çıkış noktası alıp, sevgi ve evlilik temalarını işlemiştir. Konusu, “sevgiyi paylaşarak mutluluğu yakalama” diye tespit edilebilir. Kızıl Elma’nın sembolik manasına ulaşabilmek için aşk, evlilikte mutluluk, evlilikte mutsuzluk bir yol olarak seçilir. Hikâyenin özünü de Kızılelma’ya yüklenen sembolik anlam vermekte. Elma, gösterme yöntemi ile dikkatlere sunulurken; İsbiekov’un ve kızı Anara’nın bakış açılarından aşağıdaki şekilde gösterilip yorumlanır. Her iki şahsın yorumunda da mâna vardır.

“İsbiekov dün gibi hatırlıyordu o günü. Bahçede, arkadaşlarına yetişmek için koşarken, birden bir parıltı ilişti gözüne. Aynı yöne bir daha baktı ama hiçbir şey göremedi. Hayâl gördüğünü sanarak devam etti yoluna. Birkaç adım gittikten sonra yine döndü. Büyük elma ağaçları arasında sıkışıp kalmış küçük bir ağacın yanına gelip durdu. Bu ağacın ötekilerden farkı, kızarmış, yanmış çok güzel görünen yapraklarını henüz dökmemiş olmasıydı. Solgun yaprakları güneş ışığında pırıl pırıl parlıyordu. Bir kibrit çaksanız ağaç hemen yanacak gibi kurumuştü. İşte böyle bir ağaçta o elmayı gördü, şaşır kaldı. Ve,

-Vay canına! diye mırıldandı. İki yumruk büyüklüğünde, parlak, kızıl bir elmaydı. Bu körpe ağaç belki tek bu elmayı vermişti. Yaprakları arasına gömülmüş, ince dalını eğmiş, öylece pırıl pırıl duruyordu. Birkaç dakika o harika güzelliği seyretti. Ve sonra ayaklarının ucuna basarak, uzandı, koparıp aldı o ağır, kızıl topu. Elmanın güzel kokusu başını döndürdü bir anda. Parlak, ince kabuğu güneşi iyice emmiş sulu etini de gösteriyordu. İnsanın hemen dişleyesi geliyordu bu nefis elmayı.”

Alınuda da görüldüğü gibi, İsbiekov’ önce elmanın bulunuşu ile ilgili imtiyazlı anı, elma ağacını; sonra da elmanın kendisini gösterip anlatır. Işık, renk, şekil, koku duyularıyla gösterilen elmanın bu gösterilişinde fenomenolojik-duyusal temelli- bir algılama söz konusudur.

Anara’nın Kızıllma ile karşılaşması diğer bir imtiyazlı anın ifade edililişidir:

“Baba, baba! Bak ne buldum! diyordu Anara.

Dönüp bakmadı. Onun soluk soluğa kendine doğru koştuğunu duyuyordu. Anara gelip boynuna sarıldı ve ona iri bir kızıl elma gösterdi.

-Bir elma mı buldun?

-Bu kurnaz elma yapraklar arasına gizlenmiş kalmış, orada saklanıyordu., ama onu buldum işte! Küçük bir fener gibi parlıyordu yapraklar arasında. Bahçede kalan son ve en güzel elma bu. Başka yok. Bak ne kadar güzel, mis gibi de kokuyor...Bir güneş gibi.”

Bu noktada babanın elma ile ilgili değerlendiriş anlauma girer:

“...bu bir mutluluk habercisi, mutluluk simgesidir...Bu elmayı yiyecek insan çok mutlu olacaktır.”

ibarelerde de tespit edildiği üzere, baba-kızın bakış açıları benzer. Anara’nın elması, İsbiekov’un evliliğine yönelik kararını olumlu yönde etkilerken âdeta bu kararı Anara’nın elmayı yemeyip de, “Anneme sakladım” sözü vermiştir. Hikâye’de asıl olay da Kızılelma’daki mananın biçimlendirilişidir; bu da, ilgili iki elmanın bulunuşu ve bu elmalarla çakışan baba-kızın tavırları ile bağlantılıdır.

Kızılelma’da anlatıcının konumu, her şeyi bilen, gören sezen bir mevkide bulunuşudur. Ancak söz konusu anlatıcının bakış açısının yanı sıra baba ve çocuğunun da bakış açılarına veri verilmiştir. Böylece okuyucu eserin itibarı

dünyasını içten ve dıştan olmak üzere çift yönlü tanıma imkânına kavuşmuş olmaktadır. Hatta yazar anlatıcı kimliğindeki bu anlatıcının, zaman zaman İsabiekov ile özdeşleşmesi de söz konusudur. Gerçekte , babanın bilmediği, görmediği, sezmediği hiçbir şeyden söz edilmez. Baba dış dünyayı algımlarken hep güzellikleri, uyumu, sevgiyi görür.

Anlatıcı İsabiekov'un hayatından iki kesiti alıp bize sunar. Bu sunuşta; anlatma, gösterme, telgraf, sembol, diyalog, iç çözümleme, rüyâ, sanrı, sembol yöntemlerinden yararlanılmıştır. Aynı mesajın benzer iki vak'a ile anlatılması, elma'nın sembolik anlamını güçlendirmiştir. Telgraf aracılığı ile evlilikte dengenin kurulacağı sezdirilir. Dil malzemesinin kullanımında da, kahramana soru sordurma tarzı zihin mekanizmasını harekete geçirir.

Anlatıcı öykünün dışında ama, ne denli dışında kalırsa kalsın,

"İsabiekov mektubu yazmamıştı. Sabahleyin o henüz uyurken, Anara babasının çalışma masasında Moskova'ya çekilmek üzere yazılmış bir telgrafı gördü. Sabira biz geliyoruz " diyordu telgrafıta. Küçük kız kalemi eline aldı ve ince bir yazıyla şunları ekledi:"*Anne bizi karşılamaya gel sana bir kızıl elma getiriyoruz."*(28) ibaresinde de görüldüğü üzere, öyküde bir yerlerde bir gözlemci olarak varlığını hissettirir.

Hikâye'de zaman kategorisi, ferdin hayatını vermek için kullanılmıştır. İlgili zaman iki düzlem oluşturur. İkinde zaman, "geç saatlere kadar", "sonbahar akşamının karanlığı", "gecenin koyu karanlığı", "gündüz", "her sonbahar olduğu gibi", "dün", "günün ortasındaydılar", "eve geç döndüler", "karanlık çabuk bastırdı.", "sabahleyin" gibi söz ve söz öbekleriyle ifade edilir. Belli bir kronolojik tarih, ya da sosyal ve tarihî hadiselerin cereyan ettiği bir döneme de işaret edilmez. Yazılmak istenen sonra vaz geçilen mektup ve onun yerini alan telgrafta günün tarihine de rastlanmaz. Bu düzlemde anlatma zamanı, İsabiekov'un, eşi Sabira'ya mektup yazma tereddütünü ifade eden cümlelerle başlamaktadır. Bu da İsabiekov' ile Sabira'nın ayrılmaya karar verdikleri yılların çakışır ki bu yıl da kızları Anara çocukluktan kurtulduğu döneme rastlar. Yıl yaklaşık çiftin evliliklerinin on, onbeşinci yılı olabilir. Bu anlatma zamanı, "akşamın karanlığı", "gecenin koyu karanlığı", ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, günbatımından sonra başlar, yazılıp masaya bırakılmış olan telgrafın sabahleyin Anara tarafından görülüp,

"Anne bizi karşılamaya gel, sana bir kızıl elma getiriyoruz." ilavesiyle yakın geleceği işaret eder. Sıra ile; "akşam", "gece", "sabahleyin", sonra "gündüz", yakın bir geriye dönüşü ifade ederken ortaya yirmi dört saatlik bir süre çıkar. Anara'nın bulunduğu Kızılelma'nın baba'da uyandırdığı hauralar ile zaman genişler. İlgili hatıra uzak bir geçmiş, İsabiekov'un öğrencilik yıllarında yaşadığı bir aşk hikâyesini -romans- ı hale taşır. Böylece anlatma zamanı uzak bir geriye dönüşle birden boyut kazanır ve zamanda ikinci bir düzlem belirir:

"Savaşın sonra, şimdi öğretmenlik yaptığı Tarım Enstitüsü'nde okumak için şehre gelmişti."(17)

cümlesiyle tespit edilen bu tarihî zaman, II. Dünya savaşı yıllarıdır; bu yıllarda yaşanan ekonomik ve sosyal sıkıntılara atıf vardır. Tarım Enstitüsü öğrencilerinin bütün bir gün kolhozda çalışmaları, açlıklarını kara ekmele ve bozulmuş elma bahçesinde buldukları birkaç elma ile gidermeleri bu savaş yıllarının tezahürüdür.

"Bir sabah", "yine böyle bir sabah", "bütün gün", "o gün", "o akşam", "sabahleyin", "dün", "akşam üzeri", "ertesi gün", gibi söz ve söz öbekleri, bu

II.düzlemde yer alırlar. İsbiekov'un bir kolhoz dönüşü akşam üzeri elmayı buluşu, gece onu çekmesinde saklayışı, ertesi günün akşamı elmasıyla beraber Belediye Kütüphanesi'ne sevdiği kız'a vermek üzere gidişi, kız'ın o akşam gelmeyişi, ertesi günün akşamı tekrar Belediye Kütüphanesi'ne gidişi, kız sokağa çıktığında elmayı ona vermek isteyişi ve reddedilişi gibi küçük metin parçaları dikkate alınınca bura ifade edilen zamanın üç gün olduğu görülür.

"İsbiekov daha sonra başka kızlarla da tanıştı, ama onların hiç birine bir kızıl elma sunmak geçmedi içinden .

Bununla beraber, hayatı boyunca, bir kadın ondan ısrarla , inatla ve içinden gelerek bir kızıl elma istemiş durmuştu. Bu onun karısı Sabira idi.."

ifadeleri uzak geçmişteki belirli üç güne eklenen belirsiz bir zamanı sergiler. Bu zaman da "*hayatı boyunca*" söz grubuyla anlatılmış olur. İsbiekov'un sevgilisine sunduğu elma'nın reddedilişinden sonra aradan geçen uzun "*yıllar boyunca*" mutluluğu yakalayamayı en geniş zaman dilimini meydana getirir. Belirsiz zaman diliminin muhtevası, özetleme yoluyla anlatılmıştır. Bu da İsbiekov'un başka kızlarla tanışmasına rağmen onlara bir kızıl elma sunmayı içinden geçirmemesi; hayatı boyunca bir kadının , eşi Sabira'nın kendisinden bir kızıl elma isteyip durmasıdır. Her iki düzlemde de daha önce alıntularla tespit ettiğimiz gibi birbirleriyle çakışan iki imtiyazlı an vardır. Bu anlar baba ve kızının ayrı ayrı zamanlarda, ama aynı mekânda birer Kızıl elma buldukları andır.

Neticede yirmi dört saatlik anlatma zamanı geriye dönüşlerle genişler. Bu geriye dönüşler üç ayrı çizgi oluşturur: Birincide gündüz yaşanan vak'a, bitişi mutlu bir sona hazırlarken; uzak geriye dönüşte anlatılan vak'anın İsbiekov'un yıllar sonra gerçekleştirdiği evliliğini olumsuz yönde etkiler. Burada kahramanın hayat hikâyesi esas alınmıştır. İkincisi soyut bir çizgidir; belirsizlik ifade eder.

Hikâyede vak'a zamanı başlıca iki daireden oluşur. İkinci daire yaklaşık üç gündür; birinci daire yaklaşık yirmi dört saati içine alır. Her iki daire de iç içedir. İlk daire zaman çemberinin odak noktasıdır. Hikâye, hali de geleceğide etkisi altına alan bu üç gün içerisinde cereyan eden olaydan oluşmuştur. Bu zaman dairesinde İsbiekov'un yaşadığı güçlü aşk vardır. Bu aşkın fert planındaki yansıması: İsbiekov'un hayatı boyunca gönülünü aşka kapatışıdır.

Kızıl elma'nın zaman boyutunda geçmiş, halihazır ve gelecek birliktedir. İsbiekov'un öğrencilik yıllarında yaşadığı bir aşk vak'ası bu vak'anın daha sonraki yılları olumsuz yönde etkileyişi; bu etkinin halde sürdürülmesi ve benzeri vak'anın halde yaşanması geleceği belirler. Öğretmen İsbiekov'un halihazırda dengede olmayan evliliği, delikanlılık döneminde yaşadıklarıyla bağlantılı kılınır; geçmişte yaşanan bir aşk olayı sanatın dünyasında türün imkanları dahilinde dikkatlere sunulurken: bugünün insanından hareket edilmiş; bugün dün ile izaha çalışılmıştır. Metinde dün, bugün ve yakın gelecek vardır.

Hikâye'nin mekân kategorisi de aşağıdaki dizini oluşturur:

A- Haura Mekânları

1. Tarım Enstitüsü

2. Öğrenci Yurdu-Yatakhane-Ders Salonu

3. Belediye Kütüphanesi -Okuma Salonu - Kütüphane İle Bağlantılı Yol Ve Kaldırım - Kütüphane Yolu Üzerindeki Ev- Yol Üzerindeki Park

C- İsbiekov'un Evi - Oda- Anara'nın Odası- Avlu

Ç- Kır - Kır'a Giden yol- Kır'ın Kendisi - Elma Bahçesi

D. Adı Geçen Mekânlar - Moskova-Taşkent-Ayıl Köyü

E- Adı Verilmeyen Mekân

Kızılelma Hikâyesi'nde olay örgüsünün şekillenmesinde etkin olan asıl mekânlar, başta kütüphane olmak üzere, bir ev, Enstitü, kır ve kırla bağlantılı elma bahçesidir. Açık mekânlar realist ve izlenimci bir tavırla tasvir edilip gösterilirlerken; yer yer tasvir gösterme ve anlatmanın birlikteliğine de rastlanır. Kapalı mekânların fiziki tanımlarına yer verilmemiş; yalnızca bu yerler, vak'a ve vak'a parçalarının sahnesi olarak anlatıma girmişlerdir.

Mazi ve hâlin ortak mekânı olan Tarım Enstitüsü'nde İsbabekov geçmişte öğrenciyken halihazırda öğretmendir; karşılık görmeyen ilk aşkını bu Enstitü'de yaşamıştır.

Öğrenci yurdu ve ders salonu benzeşen birer küçük olayın cereyan ettiği iki mahaldir. Bunların ilki: İsbabekov'un, çekmesine sakladığı Kızılelma'sının, arkadaşı Sırık Aziz tarafından çalındığını gördüğü rüyâ; ikincisi ise yine İsbabekov'un, birden Aziz'in ders salonunda olmadığını farkederek elmanın çalınmış olması korkusuyla, koşup çekmesine bakması ve orda olduğunu görünce sevinmesidir.

Okuma Salonu ile, hikâyenin hatıra mekânları içinde konumunu alan Belediye Kütüphanesi, her zaman sevgili ile karşılaşılacak kutsal bir yerdir. Kütüphane ile bağlantılı kaldırım ve yol, sevgiliye sunulan Kızılelma'nın reddedildiği ve bu yüzden elmanın karanlık boşluğa atılışı olayının yaşandığı tirajik bir anlam ifade ederken, yolun devamında yer alan ev, aşık olunan kızın her gece kütüphane çıkışı, İsbabekov tarafından takip edilmesi sebebiyle hikâyenin mekân kategorisine girmiştir. Yine kütüphane yolu üzerindeki diğer bir mahal, delikanlılarla genç kızların dans ettikleri bir parktır. Bu parktan her geçişinde İsbabekov, en güzel çifti seçer; kızın yerine, sevdiği kıza, kavalyesinin yerine de kendisini koyar. Kendisini bu hayâlde oyle kaptırır ki, dans edenin sevgilisi, kavalyenin de kendisi olduğunu düşünmekle kalmaz, onunla konuşmaya başlar:

“ -Biliyor musunuz, ben kütüphaneye yalnız sizin için geliyorum.

- Evet biliyorum. Orada bütün gün beni beklediğinizi de biliyorum..

- Bütün gün sizi düşünüyorum....

- Çok tuhaf ara sıra ben de sizi düşünüyorum.” (21)

alınuda da izlenebildiği üzere, bu yer İsbabekov için, bir düş kurma, başka bir deyişle bir sanrı mekânıdır.

Kızı Anara ile birlikte yaşadığı İsbabekov'un evinin varlık sebebi, uzun yıllar kendisiyle bir kızılelma'yı bölüşmek isteyen eş Sabira ve kızları Anara ile yaşadıkları ev olmasıdır. Halihazırda baba-kız bu evde hayatlarını sürdürürler. Mektuptan vaz geçilip yerine bir telgraf yazıldığı oda, telgrafın üzerine konduğu masa ve İsbabekov'un dış dünyaya baktığı penceresiyle anlatıma girer; İsbabekov, Sabira'ya, birlikte ya da ayrı olma kararını bildireceği bir mektup yazma tereddütünü, ilgili evde bir gece yarısı yaşarken, pencereden dışarı bakar; gördükleri İsbabekov'un ruh haline uygundur. Yakından başlayarak uzaklara doğru tasvir edilen peysaj niteliğindeki bu görüntü; muhtevastaki pencereden görünen “akşamın karanlığında”, dağların tepesine doğru, ta uzakta, elektrik santralinin gerisinde, kımıldayan bir yıldız gibi ışıldayan küçük bir ateş, bir çoban ateşi, uzaklarda yeni bir Kızılelma'ya işaret eder gibidir.

Anara'nın odası, babanın şevkatle kızın üzerini açıp açmadığını kontrol için uğradığı, bu sırada hayata dair düşünceler ürettiği, bunları iyi dilekler halinde fısıldadığı mahaldir: Evin avlusu ise babanın, kararını bildirmek üzere kızına kıra götürmeyi teklif ettiği yerdir.

Baba-kız Volga marka arabalarıyla şehirden, bir gezinti mahalli olan kıra doğru seyredilerken kır, peysaj şeklinde dikkatlere sunulur. Arabanın radyosundan etrafa yayılan Ave Maria Melodisi yolculuğun fon müziğini teşkil eder. Şehirle kır birbirine bağlayan asfalt yol, ara mekân niteliğindedir. Yolculuğun noktalandığı elma bahçesi, hikâyede merkezî mekân özelliğini yüklenmiştir. İki anlarda da var olan bu ortak mekân, anlatı kişilerinin hayatını etkileyen iki Kızılelma'nın tesadüfen ve şans eseri bulunduğu yerdir. Hikâyenin olay örgüsünü de bu Kızılelmalar şekillendirmiştir. Elma bahçesi ve bu bahçeye giden asfalt yol, peysaj olarak tablolaştırılırken en çok anlatılan açık mekân da güzelliği yansıtan bu elma bahçesidir.

Moskova, Sabira'nın tezini vermek için bulunduğu yeri oluştururken; Taşkent, ayrılık kararı alınırca, Anara'nın annesiyle kalacağı şehirdir. Ayıl ise, İsabiekov'un doğup büyüdüğü köyüdür.

İsabiekov ile kızının yaşadıkları şehrin adı hikâyede verilmemiştir; Tarım Enstitüsü'nün bulunduğu bu mahal hem geçmişin hem de halin ortak mekânı konumundadır.

Olayın sahnesi olan bu mekânlarda görünen kişiler ise, İsabiekov, eş Sabira, kızları Anara, genç kız, İsabiekov'un arkadaşları ve Sırık Aziz'den oluşmakta.

Tematik güç konumundaki İsabiekov geçmişte, Aylin köyünden Tarım Enstitüsü'ne okumaya gelmiş bir köylü çocuğudur; elbise ve davranışlarıyla mahalli rengi, mensubu olduğu toplum katmanını aksettiren bir delikanlı mizacıyla hikâyenin kişiler dünyasında yerini alırken özellikleri kendi bakış açısından sergilenir: "...ayaklarında asker botlerini, üzerinde asker ağabeyden kalma bir ceket, ayağında asker ayakkabısı, bir de asker çantası"(20) ; O, kıza elmayı nasıl sunacağını düşünürken özleminin: "Ah bir de güzel elbisesi, şehir ayakkabısı olsaydı ne iyi olurdu! Bu asker botleriyle onun yanında oturmak hiç yakışık almazdı doğrusu"(23) sözleriyle dile getirilişi onun sosyal konumuna açıklık kazandırırken, sevdiği kız onun karşısında kent soyluyu temsil eder. Kendisine elmanın sunulacağı gece kızın üzerinde kısa bir mato vardır. Kızın fiziği ise, yazar anlatıcı tarafından delikanlının bakış açısına yüklenerek verilir: "...yanık, saf, pürüzsüz yüzüne, ilina ile taranmış saçlarına, düşünceye dalmuşcasına inen kirpiklerine, defterine hızlı hızlı notlar alan zarif eline bakıyor ve ona gülümseyişini, "Ne kadar orjinal"! deyişini hayal ediyordu."(25)

Hikâyenin akışı içerisinde genç kızın, "Ne kadar orjinal" sözü, onun mensubu olduğu toplum katmanının bir ifade şekli olarak dikkatlere sunulur. Kız, görünüş ve tavırlarının aksine, sevgi karşısında duyarsız ve kabadır. Bu durumda yazar, hikâyenin kişileri açısından İsabiekov'un yanında görünür.

İsabiekov halde düne nazaran kişilik değişimine uğramıştır. Öğrencilik yıllarında dışa dönük, iyimser, aşka açık bir mizaca sahipken aşkıma karşılık görmeyişi sebebiyle, dünden halihazıra içe dönük bir kişilik taşımıştır ama, evliliğinde bozulan dengeyi sağlamak için, yaşadığı aşk hikâyesinden önceki mizacına dönmeye karar vermiştir. Sonuçta kişilik değişim ve gelişimine uğrayan İsabiekov; öğretmen kimliği ile bağdaşan düşünen insan, kendini sorgulayan insan, kendinden başkalarına giden, başkalarından kendine gelen yapısıyla, bir psikolog kimliği gösterir.

İsabiekov'un arkadaşlarından biri olan Sırık Aziz, haylaz, şakacı bir öğrenci yapısıyla İsabiekov'un çevresinde yer alırken, o'nun yüreğini hoplatan iki küçük vak'anın kahramanı konumundadır.

Eş Sabira, İsbakiok tarafından albenisi olan bir kadın olarak tanıtılır.O'nun: *"Ben, sevdiğim erkeğin beni sevmesini açıkça göstermesinden korkmamasını isterim. Başka türlü davranışı aşığulayıcı buluyorum."*(8) şeklindeki sitem dolu sözleri aynı zamanda gururlu bir kadın olduğuna da işaret ederken, kentliliğini de açıklamaktadır; nitekim evliliğini bu gurur yüzünden bozmaya karar vermiştir.

Anara, müziği seven duyarlı bir ruha sahip *"ince örgülü kara saçlı, iri kahverengi gözlü"* "güzel bir kız çocuğudur. Her çocuk gibi o da anne ve babasıyla birlikte olmayı ister. Gizemli davranış ve sözleriyle bunu başarmıştır da. Öğretmen İsbakiok'un bir eğitimci ve bir baba olarak çocuk psikolojisine yönelik düşünceleri bu kız sebebiyle gündeme getirilmiştir.

Folklorik bir malzeme olarak Kızılma'nın hikâyede işlevsel bir obje şeklinde kullanılışı; "millî romantik duyuş tarzı"⁴ nı da gündeme getirirken; gençlik yıllarında yaşanan bir aşkın hale taşınması ve bu aşkın yaşanma biçimi de hikâyeye, "romantik bir duyuş tarzı" ekler. Bu durumda Aytmatov, Kızılma'ya Türk-Kırgız halkının yüklediği anlamı gününün insanına ustaca ve şartlara uygun düşecek biçimde uygulamıştır.

Cengiz Aytmatov'un bu uzun hikâyesi onun gençlik yıllarını hatırlatmaktadır. Aytmatov'un Tarım Enstitüsü'nde okuduğunu düşünürsek: İsbakiok ile yazar'ın kimliklerinin çakıştığı görülür. Yazar, bu durumda geçmişle gelecek arasında bir noktadadır.O, düzenlenmiş, gözden geçirilmiş bilinç- akımı ile dünkü zamanı hale taşırken, geleceği de geçmiş ve hal üzerinde kurar. Millî romantik duyuş tarzı ile sana'atın itibarı dünyasına taşınan Kızılma sembolü, Hikâye'de Türklük için yüklendiği "fetih ülküsü" anlamını da sezdirir gibidir. İlgili motifin kullanılışı milliyet ögesinin bir tezahür şekli de olabilir: Anne-baba-çocuk üçgeninden oluşmuş çekirdek ailenin yerine Türklüğü düşünecek olursak, hikâye'den Türklüğün geleceğine yönelik bir mesaj çıkarılabilir.

Kızıl Elma Hikâyesi⁵, Cengiz Aytmatov'un san'ata dair:

"Bir düşünceye göre san'at mululuğu, sevinci, iyimserliği çağırmalıdır.Doğru. Ama san'at insanı derin derin düşüncelere de sürürmeli, insanı sarsmalı, insanda acıma duygusu uyandırmalı, kötülüğü protesto etidmeli, insanı üzmelidir.ayrıca hayatın ayaklar altına alınan, yok edilen, küçük düşürülen en değerli yönlerini yeni baştan kurmak, korumak ve kurtarmak isteğini uyandırmalıdır." şeklindeki düşünce ve görüşleriyle denkleştirmektedir.

⁴ Cengiz Aytmatov' da bu duyuş tarzı için bkz.Ali İhsan KOLCU,Millî Romantik Duyuş Tarzı Ve Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Milliyet Unsurları, Atatürk Üni.Fen-Ed. Fak.Türk Dili ve Ed.Bitirme Tezi,Danışman, Doç. Dr. Şerif AKTAŞ. 1987.

⁵ Cengiz AYTMATOV,Kızıl Elma,Oğulla Buluşma,Beyaz Yağmur,Asker Çocuğu,Deve Gözü, Hikâyeler, Çev. Refik Özdek.Ötüken Neşriyat A.Ş.,1.Bsm. İstanbul 1992.

Kızıl Elma Hikâyesi,Kırgızistan'ın Türkiye Elçisi tarafından filme çekilmiş ve TRT.'de de gösterilmiştir.

ZEMAŞŞERİ'NİN "MUĞADDİMETÜ'L-EDEB" İ HAKKINDA

Prof. Dr. Süleyman TÛLÛCÛ*

NURİ YÛCE: Ebu'l-Kāsım Cārullāh Maĥmūd bin 'Omar bin Muĥammed bin Aĥmed ez-Zamaĥşarī el-Hvārizmī, *Muĥaddimetü'l-Edeb*, Hvārizm Türkçesi İle Tercümeli Şuŝter Nüshası, Giriş, Dil Özellikleri, Metin, İndeks, Ankara 1988, Türk Dil Kurumu Yayınları: 535, VI+229 s., 2.baskı, Ankara 1993.

Ebû'l-Kāsım Cārullāh Maĥmūd b. 'Omer b. Aĥmed ez-Zemaĥşeri el-Hārizmī, 27 Receb 467 (8 Mart 1075) Çarşamba günü Hārizm ilçelerinden Zemaĥşer'de doğdu. İlk tahsilini Hārizm'de yaptı. Birkaç defa Bağdad'a gitti ve orada çeşitli ilim dallarında muhtelif âlimlerden dersler aldı¹. Sonra Mekke'ye gidip orada 5 yıl kadar kaldı. Bundan dolayı Cārullāh (Tanrı'nın komşusu) lakabı ile anıldı². Ayrıca eserlerinin kendisine kazandırdığı büyük şöhretten dolayı da Fahr-i Hārizm (Hārizm'in övüncesi) lakabı ile tanındı³.

Daha sonra yurdu olan Hārizm'e döndü. Devrin hükümdarı Atsız'dan iltifat gördü ve yazdığı *Muĥaddimetü'l-Edeb* adlı eserini ona ithaf etti. Arefe gecesi 9 Zilhicce 538 (14 Haziran 1144)'de Ürgenç (Gurgenc, Curcânîyye)'de vefat etti⁴. Tefsîr, hadîs, fıkıh, dilbilgisi, lügat ve edebiyat sahalarında eşine az rastlanırlardan olan Zemaĥşeri itikadda Mu'tezile mezhebîndendi⁵. *Keşşâf* adlı tefsiri pek meşhurdur.

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

1 Bu âlimlerden bazıları için bk. Yâkūt el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Üdeba'*, nşr. A. Ferid Rifâ'î, Kahire 1355/1936, XIX, 127; Süyûtî, *Buĥretü'l-Vu'ât*, nşr. M. Ebû'l-Fađl İbrâhîm, Beyrut, ts., II, 279; Nuri Yüce, *Zemaĥşeri (Hayatı ve Eserleri)*, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XXIV (1986-1993), s. 292.

2 İbn Hâllikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, nşr. İhsân 'Abbâs, Beyrut 1397/ 1977, V, 169.

3 'Abdülkâdir el-Baĥdâdî, *Hâŝiye 'alâ Şerĥi Bânet Su'âd*, nşr. Nazif M. Hoca, Beyrut, 1400/1980, I, 108; İbrahim Kafesoĝlu, *Harezmsaşlar Devleti Tarihi*, Ankara 1992, s. 292.

4 İbn Hâllikân, *a.g.e.*, V, 173.

5 Zehebî, *Siyerü A'lâmü'n-Nübelâ'*, nşr. Şu'ayb el-Arna'ût v. b., 3. baskı, Beyrut 1406/1986, XX, 156; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, Beyrut, ts., II, 315.